

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۸

ارائه و تبیین مدل مفهومی توسعه یافته گردشگری خلاقیت بنیان روستایی*^۱

بیژن خلیل مقدم^۲، روح‌الله بیات^{۳*}، فرهاد درویشی سه‌تلاتی^۴، صفر فضل‌ی^۵ و علی زنگی‌آبادی^۶

چکیده

هدف: مقاله حاضر درصدد است تا با بررسی و تحلیل ادبیات موضوع مرتبط با گردشگری خلاق روستایی و شناسایی مهم‌ترین چالش‌های آن و همچنین با بهره‌مندی از نظرات اجماع خبرگان، مدل مفهومی گردشگری خلاقیت بنیان روستایی را به عنوان مدل توسعه یافته‌تر ارائه نماید.

روش‌شناسی پژوهش: مقاله حاضر بر اساس هدف، از نوع توسعه‌ای و بنیادی است و روش آن توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری مشتمل بر خبرگان و متون ادبیات موضوع مرتبط و مصاحبه‌ها است. نمونه آماری متون مشتمل بر ۷۲ پژوهش خارجی و ۱۲ پژوهش داخلی و ۱۴ خبره (۷ مصاحبه و ۱۳ پرسشنامه) است. از روش پیمایش، برون‌یابی روند کیفی، پرسشنامه باز به منظور گردآوری داده و اطلاعات استفاده شد. تجزیه و تحلیل با کمک روش فرا ترکیب و تکنیک تحلیل محتوا و نظریه داده بنیاد از طریق نرم‌افزار مکس.کیو.دی.ای صورت گرفت.

یافته‌ها: با تحلیل محتوا، ۳۱۳ کد اولیه و ۲ مقوله کلی با زیر مقوله‌های متعدد مشخص شد. پس از تشریح گردشگری خلاق روستایی و شناسایی چالش‌های کلیدی آن، «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» به عنوان مدل توسعه یافته‌تر معرفی گردید.

بحث و نتیجه‌گیری: علیرغم قابلیت‌های متعدد گردشگری خلاق روستایی ولیکن بنا بر چالش‌های فرآیندی و همچنین چالش‌های شناختی-برنامه‌ریزی آن، مدل مفهومی جدید گردشگری خلاقیت

*۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان «آینده‌نگاری راهبردی گردشگری خلاقیت بنیان روستایی ایران در افق ۱۴۲۴»، و تحت حمایت مالی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران است (قرارداد پژوهشی ۱/۱۱۴۰۱۹/۱ و مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۱).

۲. دکتری آینده‌پژوهی، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران. bfuturist2100@iau.ir

۳. دانشیار گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران. (نویسنده مسئول). r.bayat@soc.ikiu.ac.ir

۴. استاد گروه آینده‌پژوهی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران f.darvishi968@gmail.com

۵. استاد گروه مدیریت، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران fazli@soc.ikiu.ac.ir

۶. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران a.zangiabadi@geo.ui.ac.ir

بنیان روستایی ارائه شد.

کلید واژگان: گردشگری خلاقیت بنیان روستایی؛ گردشگری خلاق روستایی؛ مدل مفهومی توسعه یافته؛ نظریه داده بنیاد.

پیشگفتار

بنا بر فرا ترکیب ادبیات موضوع مشخص گردید که گردشگری خلاق روستایی علیرغم کارکردهای متنوع مثبت، هم به عنوان یک موجودیت با وجود خارجی و هم به عنوان یک مفهوم علمی؛ دو دسته نارسایی‌ها شامل چالش‌ها (فرآیندی-عملکردی و شناختی-برنامه‌ریزی) و نارسایی‌های مفهومی (بار معنایی) بر آن مترتب است (خلیل مقدم و همکاران، ۱۴۰۲). بهبود بار معنایی مفهوم مذکور تا حدودی می‌تواند از طریق تأثیر بر شیوه برخورد ذینفعان (به‌ویژه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، دولتمردان و حتی مجریان) با چالش‌های شناختی-برنامه‌ریزی، موجبات تسهیل و تسریع در تخفیف چالش‌های فرآیندی-عملکردی را فراهم سازد. مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» به عنوان واژه‌ای آینده‌نگارانه برای اولین بار با هدف ساخت آینده‌ای بهتر برای گردشگری خلاق روستایی، در این مقاله بررسی می‌شود. کاربرد مفهوم دانش‌بنیانی و خلاقیت بنیانی توسط مراجع جهانی و همچنین اسناد بالادستی کشور مؤید ضرورت کاربست مفهوم «خلاقیت بنیانی» در توسعه گردشگری روستایی هستند. «نقشه جامع علمی کشور در افق ۱۴۰۴» با تأکید بر استقرار جامعه دانش‌بنیان (بند ۲-۲ اهداف کلان نظام علم و فناوری) و با برجسته نمودن نقش نوآوری برای رفع نیازهای واقعی و اقتضانات کشور و ایفای نقشی مؤثرتر در اقتصاد (راهبرد کلان شماره ۳ و ۷) (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۹) و همچنین سیاست‌های ابلاغی در خصوص برنامه ششم توسعه با مطرح نمودن موضوع فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان یک فصل جداگانه برای اولین بار در نظام برنامه‌ریزی کلان کشور، از جمله اسناد بالادستی مذکور هستند. مقاله حاضر درصدد است ضمن بررسی و تحلیل ادبیات موضوع مرتبط با گردشگری خلاق روستایی و با استناد به ادبیات موضوع اقتصاد دانش‌بنیان و خلاقیت بنیان، مفهوم گردشگری

خلاقیت بنیان روستایی را در قالب گزینه‌ای مبتنی بر رویکرد هنجاری آینده‌پژوهی و به عنوان شکل توسعه‌یافته گردشگری خلاق روستایی با هدف اصلاح بار معنایی واژه به‌منظور فراهم نمودن بستر لازم برای تسهیل و تسریع در ترفیع چالش‌های شناختی-برنامه‌ریزی و در نهایت، کمک به تخفیف چالش‌های فرآیندی-عملکردی ارائه نماید.

نتیجه علمی این پژوهش، نوعی تصمیم‌یار برای مسئولین، برنامه‌ریزان و مدیران بخش دولتی و همچنین ذی‌ربطان بخش خصوصی (از جمله استارت‌آپ‌ها) در زمینه چگونگی مواجهه با موضوعات برنامه‌ریزی گردشگری خلاق روستایی مبتنی بر شناخت بنیان‌ها و ابعاد آن است. در این صورت، توسعه گردشگری خلاق روستایی به شکلی جامع‌تر و پایدارتر محقق خواهد شد.

بیان مسأله پژوهش

گردشگری خلاق روستایی، ناشی از همپوشانی‌های نظری دو مفهوم گردشگری خلاق و گردشگری مبتنی بر جوامع محلی (Blapp, 2015) و منتج از تعامل طبقه خلاق و اقتصاد خلاق است (Einali et al., 2019). این نوع گردشگری با متنوع‌سازی فعالیت‌ها و جذب گردشگران فعال، جهت مبارزه با فقدان گزینه‌های اقتصادی از طریق خلاقیت در مناطق روستایی (Council of Europe, 2010) به یک روند تبدیل شده (Vukovic, 2017) و به کاهش شکاف‌های شهری و روستایی کمک می‌کند (Samantaray, 2016). گردشگری خلاق روستایی در ایران چندان توسعه‌نیافته (Einali et al., 2019) و توسعه آن در آینده مستلزم انجام برنامه‌ریزی آینده‌نگارانه است (Fernández-Güell et. al, 2014).

این نوع گردشگری دارای دو دسته نارسایی است (خلیل مقدم و همکاران، ۱۴۰۲). دسته نخست اشاره به چالش‌های فرآیندی-عملکردی (از جمله تجاری‌سازی و بازتولید سریالی (Richards & Wilson, 2006)، خلاقیت کمتر در مقصد (Richards & Raymond, 2000) و دام خلاقیت (Richards, 2019) و همچنین چالش‌های شناختی-برنامه‌ای دارد. دسته

دوم، در حوزه معنایی مفهوم «گردشگری خلاق روستایی» قرار می‌گیرد. تخفیف چالش‌های مذکور مستلزم مجموعه پیچیده‌ای از عوامل خواهد بود. ولیکن در این مقاله با استناد به استدلال‌های متنوعی، مفهوم جدید «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» به عنوان یک راهکار معرفی می‌گردد. یکی از استدلال‌ها که در بخش یافته‌ها و تحلیل‌ها مورد بحث قرار خواهد گرفت، دیدگاه سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (۱۹۹۶، ۲۰۱۴)، بانک جهانی (۲۰۰۵)، مروی (۱۳۹۳)، اسمیت (۲۰۰۲) و بانک توسعه آسیایی (۲۰۱۴) در خصوص مفاهیمی همچون «اقتصاد دانش‌بنیان» است. شاید در نگاه نخست، تفاوت محسوسی بین دو مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» و «گردشگری خلاق روستایی» (نه دو موجودیت متفاوت) تشخیص داده نشود ولی با هدف پایدارتر نمودن گردشگری روستایی، تزریق واژه «بنیان» در ترکیب اصطلاح می‌تواند به لحاظ روانی دارای تأثیرات مثبتی باشد. تفکیک این دو مفهوم ناظر به تغییرات بنیادین در سازوکارهای گردشگری خلاق روستایی و تفاوت در ماهیت آن دو در ساحت دو موجودیت متفاوت نیست بلکه در راستای تکامل فهم بیشتر از این ساز و کارها است. این امر ریشه در اهمیت مفهوم پردازی اساسی و هوشمندانه‌تر در نظام فکری، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و حتی اجرا دارد.

بنابر دیدگاه‌های اول سون و همکار (۲۰۱۰)، ریچارد (۲۰۱۱)، مارکوس و همکار (۲۰۱۲)، ریچارد (۲۰۱۲)، بابایی همتی و همکار (۱۳۹۳) و ریچارد و همکار (۲۰۱۵)، تحقق گردشگری خلاق روستایی مستلزم پیش‌زمینه خلاق (محتوای خلاق)، پس‌زمینه خلاق (محتوای خلاق، فرایند خلاقانه برنندسازی و دیدن و خرید و فعالیت‌های خلاق) است و بنیادی‌ترین بخش گردشگری روستایی، پیش‌زمینه است. دیدگاه‌های مذکور یا اشاره‌ای به‌طور مشخص به بنیان‌های گردشگری خلاق روستایی نداشتند و یا به‌صورت پراکنده مصادیقی از بنیان‌ها را در قالب مفاهیمی غیر از بنیان برشمردند. لذا سؤال تحقیق این است که آیا تفاوتی بین دو مفهوم گردشگری خلاق روستایی و گردشگری خلاقیت بنیان روستایی وجود دارد و اینکه تغییر مفهوم نخست به مفهوم دوم، چگونه می‌تواند در تخفیف نارسایی‌های گردشگری

خلاق روستایی اثرگذار باشد. مقاله حاضر در پاسخ به این دو سؤال، با فراترکیب ادبیات موضوع از طریق روش نظریه داده بنیاد در مکس.کیو.دی.ای با هدف شناسایی نارسایی‌های گردشگری خلاق روستایی، ضمن بهره‌گیری و استناد به مفاهیم اقتصاد دانش‌بنیان و اقتصاد خلاقیت بنیان، مدل مفهومی گردشگری خلاقیت بنیان روستایی به‌منظور ورود به دیدمان جدید و ایجاد تغییرات ریشه‌ای در حوزه گردشگری خلاق روستایی ارائه می‌گردد.

ادبیات موضوع

بنا بر بررسی‌های به‌عمل‌آمده در ادبیات موضوع، مصداقی برای «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» یافت نشد. نزدیک‌ترین واژه به «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی»، اصطلاح «گردشگری روستایی مبتنی بر اقتصاد خلاق» است. این پدیده در روستای کندران در منطقه گیانیار اندونزی اجرا شده است (Arismayanti et. al, 2017). این نوع گردشگری، بر چهار حوزه اقتصاد خلاق مشتمل بر خلاقیت فرهنگی، خلاقیت اقتصادی، خلاقیت علمی و خلاقیت فناوری (UNDP, 2008) بنا شده است. با عنایت به نو بودن مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» و خلأ ادبیات موضوع در این زمینه، مفاهیم مرتبط که مبنای شکل‌گیری مفهوم مذکور هستند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف. گردشگری خلاق روستایی

گردشگری خلاق روستایی به عنوان نسل سوم گردشگری، در ادبیات موضوع، مصطلح و موردپذیرش است. این نوع گردشگری در جایگاه یک رویکرد مناسب در توسعه گردشگری روستایی مطرح شده است (قاسملو، ۱۳۹۶). رابطه مکمل بین فضا و هویت، یکی از دلایل اصلی ظهور گردشگری خلاق در مناطق روستایی است (Duxbury, Silva, and T. Vinagre). بر اساس بررسی‌های کمیسیون و شورای اروپا، توسعه گردشگری خلاق در مناطق روستایی مشهود است (Council of Europe, 2010). گسترده‌گی و چندبعدی بودن مفهوم

«گردشگری خلاق روستایی» موجب پیچیدگی تدوین مدل مفهومی لازم جهت ارائه معیارها و شاخص‌ها و نحوه ارتباطات آن‌ها با یکدیگر به منظور ارائه تعریفی علمی شده است. در واقع بنا بر بررسی ادبیات موضوع، به طور مشخص، مدلی وجود ندارد که به طور جامع این مفهوم را پوشش داده باشد. گردشگری خلاق روستایی در داگو پوجوک متأثر از دو مؤلفه اصلی شامل محصولات گردشگری و گردشگری مبتنی بر خلاقیت است (Kresna et al., 2018). عینالی و همکاران (۱۳۹۸) بنا بر بررسی‌های نظری، گردشگری خلاق روستایی را منتج از تعامل طبقه خلاق و اقتصاد معرفی کردند (Einali et al., 2019). برخلاف دیدگاه بلاپ (۲۰۱۵) که گردشگری خلاق روستایی را منتج از همپوشانی‌های نظری دو مفهوم (گردشگری خلاق و گردشگری مبتنی بر جوامع محلی) دانسته، به نظر می‌رسد ترکیب این دو کفایت لازم را برای معرفی مفهوم گردشگری خلاق روستایی نداشته باشد. لذا در مقاله حاضر، برای بررسی مفهوم مذکور در «بستر کشور ایران» برای نخستین بار، شاخص‌های روستای خلاق به این ترکیب نیز افزوده می‌شود؛ بنابراین ضمن تحلیل محتوای ادبیات موضوع مورد بررسی در مقاله حاضر در خصوص گردشگری خلاق روستایی، گردشگری روستایی، گردشگری خلاق و روستای خلاق و در نهایت با ترکیب و استنتاج لازم، تعریف گردشگری خلاق روستایی به قرار زیر ارائه می‌گردد: «نوعی گردشگری آینده محور و تجربه‌گرای مبتنی بر توسعه هم‌آفرینی و مصرف خاطره‌انگیز محصولات و خدمات بر اثر تعاملات روستاوندان خلاق و گردشگران فعال با استفاده از ارزشمندی‌سازی منابع خلاق و فرایندهای بوم‌مدارانه روستایی است که با ایجاد و تنوع‌سازی مقصد و ارتقاء تصویر مقصد و توزیع زمانی و مکانی برابر تقاضا موجب ارتقاء ادراک اهمیت عناصر ناملموس و اصیل و در نتیجه توسعه بازدیدهای برگشتی و وفاداری و تحقق «خودپروری» گردشگر فعال از طریق برآورده نمودن طبع هنرخواهی و جستجوگری، ارتباطات، خود ابرازی خلاق و یادگیری و در نهایت به عنوان مکمل گزینه‌های اقتصادی موجب تحقق گردشگری و توسعه پایدار روستایی می‌گردد» (خلیل مقدم و همکاران، ۱۴۰۲).

ب. گردشگری خلاق

گردشگری خلاق مشتمل بر چهار بعد مشارکت فعال، یادگیری، خود ابرازی خلاق و تعامل نزدیک با جامعه محلی است (Duxbury & Richards, 2019). در مدل داکسبوری و همکار (۲۰۱۹) ضمن تمرکز بر فرآیند یادگیری از طریق کارگاه‌های تعاملی و تجارب خلاق به عنوان «هسته خلاق» گردشگری خلاق، جنبه‌های اصلی توسعه و تحقیق گردشگری خلاق را معرفی نمودند. یکی از ابعاد مهم گسترش گردشگری خلاق، درگیر شدن بازدیدکنندگان به عنوان هم‌آفرین تجارب خودشان است. منابع موجود در جوامع محلی و محیط زیست، فضاها و مکان‌ها در ارائه خلاقیت و همچنین نمایش‌های خلاق به عنوان ابزاری برای توسعه بیشتر محتواهای جذاب مؤثر هستند (Duxbury & Richards, 2019). توسعه پتانسیل گردشگری خلاق متأثر از جنبه‌های حمایتی و مشخصه‌های گردشگری خلاق است. در دسترس بودن و آمادگی جنبه‌های حمایتی گردشگری، موجب روان‌شدن روند گردشگری خلاق می‌شود. منظور از مشخصه‌های گردشگری خلاق، وجوه تمایز گردشگری خلاق از گردشگری عمومی است. جنبه‌های حمایتی گردشگری مشتمل بر آمادگی منابع انسانی، تسهیلات و زیرساخت‌ها، نهادهای گردشگری و نهادهای مرتبط گردشگری است. مشخصه‌های گردشگری خلاق مشتمل بر تجارب معتبر، مشارکت فعال، یادگیری مشارکتی، تماس مستقیم با جامعه محلی، خلق محصول خود و همچنین وجود تمرین‌های کاری می‌باشد (Sudirah et al., 2019).

ج. گردشگری روستایی

گردشگری روستایی، مفهومی پیچیده است که غالب مدل‌های مربوطه، مبتنی بر پیشران‌های اصلی مشتمل بر عرضه، تقاضا و انگیزه‌های جامعه محلی هستند (Streimikiene et al., 2015). بنابر مدل مفهومی ارائه‌شده توسط سازمان جهانی گردشگری (۲۰۰۵)، منابع طبیعی و قلمرویی، میراث روستایی، فعالیت‌ها و زندگی روستایی؛ چهار بعد گردشگری روستایی هستند. علیرغم اثبات گسترده اهمیت گردشگری روستایی به عنوان عاملی مهم در

توسعه روستایی، به دلیل کوچک بودن مقیاس، قابلیت چندانی برای توسعه اشتغال‌زایی و منافع اقتصادی ندارد ولی به شرط خلاق شدن و با ارتقاء مشارکت و شبکه‌ها، بهتر می‌تواند منجر به توسعه روستایی گردد (Sudirah, 2019).

د. روستای خلاق

نخستین بار، ژاکوبز (۱۹۸۴) امکان‌پذیری مناطق خلاق را مورد بررسی قرار داد و مطالعات اخیر نیز آن را ادامه دادند. ساساکی از واژه «روستاهای خلاق» استفاده کرد (Sasaki et al., 2014) و مطالعات بعدی به پتانسیل روستاهای خلاق برای افزایش نوآوری‌های روستایی توجه کردند (Yamazaki, 2016). بنابر تعریف راست‌قلم و همکاران (۲۰۱۷)، روستای خلاق، فضایی است که با ابتدا بر فرایندهای بوم‌مدارانه سبک زندگی، محیط زیست پاک و امکانات مطلوب، زمینه جذب طبقه خلاق در صنایع با فناوری غیر سطح بالا، به‌ویژه در بخش فرهنگ و هنر را مهیا و بستر بروز خلاقیت و انتفاع برد- برد جامعه روستایی، طبقه خلاق و مخاطبان محصولات خلاقانه روستایی را فراهم می‌آورد (Rastghalam et al., 2017). پروژه «خدمات عمومی اجباری» به عنوان الزامی جهانی از طرف اتحادیه‌های بین‌المللی، پروژه‌های فای و لون توسط شرکت گوگل، پروژه «باند پهن برای روستاهای شمالی» توسط اتحادیه اروپا، طرح «کانادایی‌های متصل» و طرح «پوشش ۱۰۰ درصدی مردم بریتانیا با خدمات پرسرعت پهنای باند در سال ۲۰۲۰» (ویسی و همکاران، ۱۳۹۴)، از جمله اقدامات نوآورانه‌ای هستند که در راستای دانش‌بنیان نمودن محیط‌های روستایی و تسهیل شکل‌گیری روستای خلاق، مورد توجه کشورهای جهان قرار گرفته است. البته اینگونه اقدامات بیشتر بر بعد فناورانه و سخت‌افزاری خلاقیت تأکید دارند.

ه. اقتصاد دانش‌بنیان و اقتصاد خلاقیت بنیان

تعاریف متعددی برای اقتصاد دانش‌بنیان ارائه شده است که برخی محور آن را

فناوری اطلاعات و ارتباطات دانسته‌اند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷). مروی (۱۳۹۳) بر اساس دیدگاه‌های مطرح از جمله سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (۱۹۹۶، ۲۰۱۴) و بانک جهانی (۲۰۰۵)، اقتصاد دانش‌بنیان را در سه طبقه‌بندی معرفی نمود (شامل اقتصاد دانش‌بنیان به عنوان دیدمان جدید و تغییر بنیادی در اقتصاد، کاربست دانش و بخش‌های دانش‌محور و همچنین بخش‌های با فناوری پیشرفته در افزایش بهره‌وری از طریق نوآوری). تعریف استنتاجی وی عبارت از نظامی اقتصادی است که در آن استفاده از ظرفیت‌های دانشی بازیگران مختلف اقتصادی برای ارتقاء بهره‌وری از طریق نوآوری به نحوی کارا صورت می‌پذیرد (مروی، ۱۳۹۳). تعریف اقتصاد دانش‌بنیان بر اساس نگاه اسمیت (۲۰۰۲) عبارت است از اقتصادی که نرخ نوآوری در آن بالا بوده و نوآوری، عامل اصلی افزایش کارایی و ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی است. در واقع نوآوری، سنگ بنای اقتصاد دانش‌بنیان است (Asian Development Bank, 2014). بنا بر نظریه نوآورانه ماریچ سه‌گانه منتج از اقتصاد دانش‌بنیان، رابطه‌ای همزیگرانه مانند ماریچ‌های دی.ان.ای بین صنعت، دانشگاه و دولت وجود دارد. رابطه تعاملی و اتصالی مذکور در حین فرایند نوآوری، در نتیجه عملکرد پویایی‌های داخلی و خارجی سه زنجیره شامل زنجیره نوآوری فناورانه در صنایع، زنجیره نوآوری دانشی در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیق و توسعه و زنجیره نوآوری نهادینه در دولت‌ها می‌باشد (Zhang et al., 2008). اقتصاد خلاقیت بنیان نسخه روزآمدتری برآمده از اقتصاد دانش‌بنیان است که در آن علاوه بر توجه به نوآوری و خلاقیت فناورانه، بر بعد غیر فناوری آن نیز تأکید دارد.

روش‌شناسی تحقیق

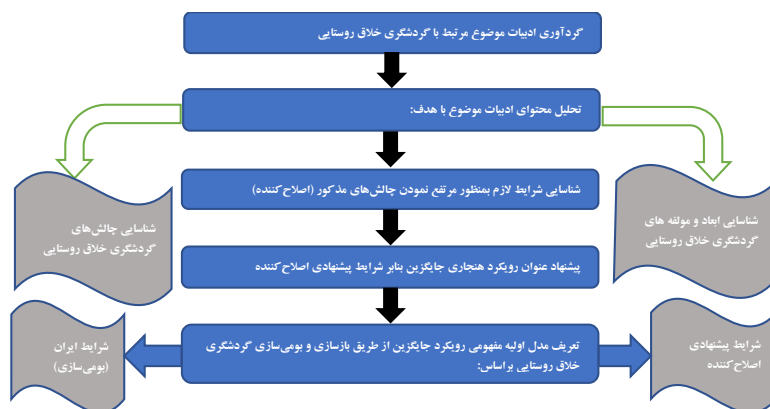
پژوهش حاضر بر اساس هدف، توسعه‌ای و بنیادی است و بر اساس دیدمان‌ها و رویکردهای پژوهش و بر اساس ماهیت داده‌ها، به‌طور عام جزو پژوهش‌های کیفی و به‌طور خاص بر پایه روش تفسیری، توصیفی و اکتشافی است (Saunders et al., 2016). جامعه آماری شامل متون علمی و پژوهشی (اطلاعات) و اندیشگان (حوزه‌های برنامه‌ریزی روستایی،

					مصلحی
هر دو					محمد رضا رشیدی
پرسشنامه					فاطمه تقفی
پرسشنامه					امیر حسین رهبر
پرسشنامه					محمد رضا رضوانی
پرسشنامه					مطیعی لنگرودی
هر دو					ایران غازی
پرسشنامه					ایرج الهی دهقی
پرسشنامه					نادر زالی
هر دو					مهدی فسقری
پرسشنامه					Richard Bawden

در بخش «تدوین چارچوب نظری و مفهومی»، نمونه‌گیری از اطلاعات به‌منظور انتخاب متون ادبیات و همچنین مصاحبه‌ها برای پیاده‌سازی و تحلیل و نمونه‌گیری از درون اطلاعات، با هدف انتخاب بخش‌هایی از متون و مصاحبه‌ها برای تفسیر کلی یا تفسیرهای مبسوط جزئی، مورد استفاده قرار گرفت. نمونه‌گیری بازنمودی، به‌منظور انتخاب بخش‌های مناسب‌تر برای اثبات یافته‌ها بکار رفت (فلیک، ۱۴۰۱، صص ۱۳۴-۱۳۵).

داده‌های نظری، از طریق مرور ادبیات جمع‌آوری و با نظر اندیشگان، بومی شد. تکنیک پیمایش (پرسشنامه باز، مصاحبه) برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات میدانی، استفاده شد. برای طراحی مدل مفهومی، از روش فراترکیب و نظریه داده‌بنیاد و تکنیک تحلیل محتوا استفاده شد. فرآیند پیاده‌سازی پژوهش، در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. ساختار مدل مفهومی پیشنهادی برای پیاده‌سازی پژوهش

یافته‌های تحقیق

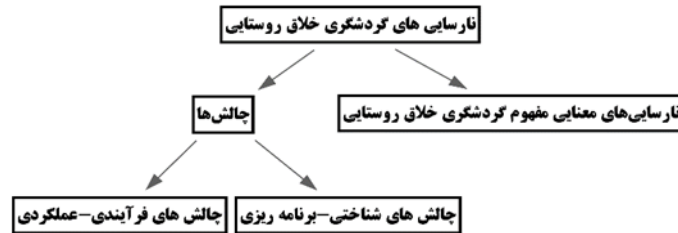
در پاسخ به سؤالات تحقیق، سلسله مطالعات گسترده‌ای صورت گرفت و با تحلیل محتوای سه مرحله‌ای در مکس. کیو. دی. ای، ۳۱۳ کد مقدماتی در مرحله نخست (کدگذاری باز) استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری، ۲ مقوله کلان و ذیل هر کدام نیز تعداد متعددی زیر مقوله شناسایی گردید. در مرحله کدگذاری انتخابی، ضمن برقرار نمودن ارتباطات منطقی بین مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها، مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان روستایی برای نخستین بار تشریح می‌شود. یافته‌های تحقیق شامل چند بخش زیر است:

الف. معرفی گردشگری خلاق روستایی

با عنایت به اینکه مفهوم نوآورانه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، شکل توسعه یافته «گردشگری خلاق روستایی» است، لذا در گام نخست موجودیت گردشگری خلاق روستایی بر اساس ادبیات موضوع و داده و اطلاعات گردآوری شده از خبرگان، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و زیر مقوله یا بعد «نارسایی‌های گردشگری خلاق روستایی» ارائه می‌گردد.

- زیر مقوله یا بعد «نارسایی‌های گردشگری خلاق روستایی»

با استخراج ۹۴ کد مقدماتی، نارسایی‌های گردشگری خلاق روستایی مشخص شد (شکل ۲).

شکل ۲. نارسایی های گردشگری خلاق روستایی

• چالش ها

با استخراج ۷۷ کد مقدماتی، مشخص گردید که گردشگری خلاق روستایی از دو منظر اساسی، دارای چالش هایی است (شکل شماره ۳).

شکل ۳. چالش های گردشگری خلاق روستایی

- چالش های فرآیندی

پس از شناسایی ۶۰ کد مقدماتی، چالش های فرآیندی استخراج شد. کالایی سازی و تجاری سازی فرهنگ و در نتیجه افزایش بازتولید و تکثیر سریالی به عنوان مهم ترین چالش در گردشگری خلاق روستایی است. در گردشگری خلاق روستایی، در راستای ایجاد جاذبه های خلاق، منابع ناملموس از جمله فرهنگ که بیشتر دارای ماهیت فرآیندی هستند، تبدیل به

محصول و خدمت خلاق (جاذبه) شده و به دلیل تکراری شدن، کارکرد کالایی پیدا کرده و از گردونه رویکرد خلاقیت خارج شده و در عمل تداوم و پایداری این نوع گردشگری مختل می‌گردد. این سیر نامطلوب، دلالت بر عدم توجه مناسب به منابع مذکور دارد. در حالی که اگر منابع مهم به عنوان بنیان مدنظر باشند؛ نه تنها نباید به عنوان ابزار مصرفی مورد بهره‌برداری قرار بگیرند بلکه مادام باید تقویت شوند. بازتولید و تکثیر سریالی به عنوان چالش دیگر، ریشه در راهبردهای مشابه در مقاصد گردشگری دارد که این امر به دلیل خلاقیت ناکافی در مقاصد است که خود چالش دیگری می‌باشد. در صورت تأکید ویژه بر بخش «عرضه» گردشگری روستایی، به طور قطع پژوهش و آموزش و ترویج حوزه‌های نظری و عملی خلاقیت و نوآوری از اهم اولویت‌ها خواهد بود و از این طریق، چالش «احتمال خلاقیت کمتر در جامعه مقصد» و در نتیجه چالش «کالایی‌سازی فرهنگ» و «بازتولید و تکثیر سریالی» کمرنگ‌تر خواهد شد. عبارات زیر مؤید دو زیر مقوله مذکور است:

«با توجه به هدف گردشگری خلاق مبنی بر «فروش زندگی روزمره مردم محلی»، خطر کالایی‌سازی وجود دارد (Richards, 2011) که این به معنای تجاری‌سازی زندگی روزمره مردم محلی است (Holden, 2006). خطر کالایی‌سازی در گردشگری خلاق نسبت به سایر اشکال گردشگری بیشتر است و فرهنگ نامحسوس به عنوان مبنای گردشگری خلاق، آسان‌تر از میراث ملموس، تبدیل به کالا می‌شود (Richards, 2011). کالایی‌سازی ممکن است منجر به «بازتولید و تکثیر سریالی» شود (Richards, 2011; Richards & Wilson, 2006).

«دام خلاقیت» (Richards, 2019) به عنوان چالش دیگر گردشگری خلاق روستایی، ریشه در تزریق بی‌تناسب مدل‌ها و مصادیق خلاقیت از محیط‌های شهری به گردشگری روستایی و همچنین تزریق تحمیلی خلاقیت نامتناسب با شرایط فرهنگی (ولو متناسب با شرایط روستایی) دارد. مکان‌های روستایی نباید سعی در تقلید از مدل‌های توسعه خلاق در شهرهای بزرگ داشته باشند (مانند جذب طبقه خلاق)، بلکه باید حالت خلاقانه خود را بر اساس استفاده از منابع درون‌زا، ظرفیت‌سازی نمایند (Richards, 2019). یکی از دلایل این تزریق بی‌تناسب

می‌تواند عدم تعیین و تبیین بنیان‌های گردشگری خلاق روستایی باشد. با مشخص بودن بنیان‌ها و تمیز دادن آن‌ها از شرایط گردشگری خلاق شهری، شناسایی و ساخت متناسب‌تر و از پایین به بالا و بالا به پایین (رفت و برگشتی) مدل‌ها و مصادیق گردشگری خلاق برای روستاها اتفاق خواهد افتاد. با این رویکرد، هم پویایی و هم پایداری در خلاقیت گردشگری روستایی محقق خواهد شد. گردشگری خلاق روستایی ایران علاوه بر چالش‌های جهانی فوق‌الاشاره، دارای دو چالش دیگر شامل توسعه کند گردشگری خلاق روستایی (کندتر از روندهای جهانی) و توسعه جزیره‌ای توسط بخش خصوصی (برخی مواقع، به صورت تقلید نامتناسب و حتی در تضاد با خلاقیت) می‌باشد. به دلیل عدم تعریف منسجم و سیستمی ساختار گردشگری خلاق روستایی در بدنه دولت، بخش خصوصی بدون هدایت‌گری و حمایت دولت، به صورت خیلی پراکنده (از حیث جغرافیایی، زمانی، موضوعی و روش‌شناختی) اقدام به پیاده‌سازی این نوع از گردشگری نموده است که بیشتر منجر به اجرای ناقص و ناموفق و در برخی مواقع، در تضاد با رویکرد خلاقیت شده است. مشخص نمودن ساختار سیستمی این نوع گردشگری، تا حدودی مانع از توسعه دو چالش فوق‌الذکر می‌شود.

- چالش‌های شناختی-برنامه‌ریزی

پس از شناسایی ۱۴ کد مقدماتی، مقوله چالش‌های شناختی-برنامه‌ریزی شامل سه مورد استخراج شد (شکل شماره ۳). نبود جایگاه موثق در ساختار سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اداری به عنوان یکی از سه مورد مذکور، اشاره به نبود ساختار قانونی مدون، عدم تأکید خاص برنامه‌ریزی‌شده بر خلاقیت به جای منابع مرسوم و همچنین شناخت و باور ناکافی و برخی مواقع، نادرست مسئولین دارد. بنا بر دیدگاه‌های اخیر (از جمله ماروجو ۲۲ و همکاران، ۲۰۲۱) در خصوص اهمیت «ارزشگذاری اصول توسعه پایدار» به عنوان مبنای فعالیت‌های خلاقانه در گردشگری خلاق؛ با تأمل در چالش‌های برشمرده شده فوق، قابل استنباط است که این چالش‌ها بیشتر قابلیت این را دارند که منجر به اختلال در پویایی و پایداری مربوط به خلاقیت‌محوری گردشگری روستایی گردند. لذا در ادامه، ضمن تشریح کامل‌تر و عمیق‌تر

نارسایی‌ها از منظر «بار معنایی»، مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» پیشنهاد می‌گردد.

- نارسایی‌های معنایی «گردشگری خلاق روستایی» به عنوان یک مفهوم

پس از شناسایی ۱۷ کد مقدماتی، مقوله نارسایی‌های معنایی مفهوم گردشگری خلاق روستایی شامل ۱۰ مورد استخراج شد. این نوع گردشگری به عنوان یک مفهوم (فارغ از موجودیتی با وجود خارجی)، از منظر بار معنایی دارای یکسری نارسایی‌هایی است که به طور قطع، جهت‌گیری‌های مسئولین در برنامه‌ریزی‌ها و همچنین مجریان جهت توسعه، آن را متأثر خواهد نمود. در این خصوص نکات زیر قابل تأمل است:

- تلاش برای تدقیق در تمیز دادن مفاهیم گردشگری خلاق روستایی و گردشگری خلاقیت بنیان روستایی تا حدودی به مثابه تلاش برای گرفتن هوا در دست است.

- تفکیک این دو مفهوم ریشه در ضرورت مفهوم‌پردازی اساسی به منظور اندیشه‌سازی و عمل بهتر دارد. مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان روستایی به‌طور الزام، ناظر به تغییرات بنیادین در سازوکارهای گردشگری خلاق روستایی نیست. بلکه در راستای تکامل فهم بیشتر از این ساز و کارها است. در واقع با در نظر گرفتن خلاقیت به عنوان بنیان، تبیین قوی‌تری از نیروهای پیشروی گردشگری خلاق روستایی ارائه می‌گردد.

- همان‌گونه که خلاقیت نسبت به نوآوری، از مشارکت، تعامل و پویایی بیشتری برخوردار است (لاندری و همکار، ۲۰۱۲؛ ترجمه حیدری پور و فرهنگ، ۱۳۹۴)؛ در خصوص تفاوت مفهوم «خلاق» (تولیدکننده خلاقیت یا دارای خلاقیت) با مفهوم «خلاقیت بنیان» نیز شایان ذکر است که در اصطلاح گردشگری خلاقیت بنیان، ضمن مستربودن مفهوم «گردشگری خلاق» به عنوان نتیجه آن، رویکرد خلاقیت و تفکر خلاق، هم در بنیان‌ها و هم در فرآیندها (تعاملی و مشارکتی) به عنوان کارکردها، جاری و ساری است ولیکن در مفهوم «خلاق»، تأکید ویژه‌ای بر بنیان‌های از جنس خلاقیت وجود ندارد و تنها بر نتیجه و فرآیندها توجه شده است.

- با توجه به نوآورانه بودن اصطلاح گردشگری خلاقیت بنیان روستایی؛ یکی از روش‌های تشریح و تبیین جامع‌تر آن، استناد به موجودیت‌هایی است که از واژه «خلاقیت بنیان» و موارد مشابه استفاده می‌کنند (مانند اقتصاد دانش‌بنیان، اقتصاد خلاقیت بنیان و اقتصاد یادگیرنده). متناظر با تعریف اقتصاد دانش‌بنیان توسط بانک جهانی (۲۰۰۵)، مدل کمیسیون اقتصادی اروپای سازمان ملل (۲۰۰۲)، مدل اداره آمار استرالیا (تروین، ۲۰۰۲)، مدل همکاری اقتصادی آسیا-اقیانوسیه (۲۰۰۰) و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی (۱۹۹۶) و همچنین متناظر با اصطلاح اقتصاد یادگیرنده (Lundvall B_A intarakummerd P& Vang (J.) (2006) به عنوان یکی از وجوه اقتصاد خلاقیت بنیان؛ گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، به عنوان نوعی گردشگری خلاق روستایی که به طور مستقیم مبتنی بر تولید، توزیع و کاربست خلاقیت و نوآوری است، تعریف می‌گردد.

- همان‌گونه که در اقتصاد دانش‌بنیان، دانش‌محوری جایگزین منبع‌محوری شده و از طرفی خلاقیت نیز ریشه در اقتصاد دانش‌بنیان دارد (OECD, 2014)؛ جهت تعریف جایگاه پایدار خلاقیت در گردشگری خلاق روستایی، با جایگزین نمودن خلاقیت‌محوری به جای منبع‌محوری و جاذبه‌محوری، مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان روستایی به عنوان یکی از مصادیق این نوع اقتصاد، جهت تمرکز بیشتر بر خلاقیت، به جای گردشگری خلاق روستایی پیشنهاد می‌گردد.

- با توجه به اینکه یکی از رویکردهای آینده‌پژوهی، رویکرد هنجاری با هدف ساخت آینده است، لذا این اصطلاح علیرغم بدیع و نبودن با هدف ایجاد انگیزه و تحرک در راستای تغییر هدفمند و هوشمندانه گردشگری خلاق روستایی در آینده (تحرک از سمت فقط «خلاق بودن» به سمت «مادام خلاق ماندن») ارائه می‌گردد. در واقع قصد آن است که هم پویایی و هم پایداری به صورت همزمان در «خلاق بودن» گردشگری روستایی اتفاق بیفتد. وقتی بنیان‌ها خلاق‌کننده و خلاقیت‌ساز باشند، هم پویایی و هم پایداری بیشتری محقق خواهد شد (هرچند گردشگری خلاق روستایی، خود شکل پایدارتر گردشگری روستایی است). لذا

باید بنیان‌هایی را در نظر داشت که دارای هویت خلاقیت‌ساز باشند، نه گردشگری خلاق روستایی را دنبال نمود که به‌طور الزام مشخص نیست از کجا خلاق شده (ایستایی و عدم پویایی) و تا چه زمانی این خلاقیت ادامه دارد (عدم پایداری). خلاق‌شدن و خلاق‌ماندن مستلزم تغییر سبک تفکر حاکم است. گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، بیش از آنکه یک ایده باشد، فرآیندی پویا خواهد بود که به دلیل توجه نظام‌مند به بنیان‌ها؛ ضمن خلاق‌شدن، تداوم خلاق‌ماندن (پایداری در خلاقیت) حائز اهمیت بیشتری است. در واقع بنیان‌های خلاقیت (خلاقیت‌سازها) مادام موجب روزآمدی خلاقیت‌ها و در نهایت ایجاد پویایی در گردشگری روستایی (به عنوان سیستم) می‌شوند و در صورت عدم وجود بنیان‌ها، خلاقیت‌های موجود تنها تا یک بازه زمانی مشخص وجود خواهند داشت و پس از مدتی، به دلیل روزآمد نشدن، بی‌خاصیت از خلاقیت خواهند شد و لذا گردشگری روستایی فاقد ماهیت خلاقیت می‌شود. در واقع، گردشگری خلاقیت بنیان نسبت به گردشگری خلاق، بنای مزیت رقابتی بلندمدت‌تری را مهیا می‌سازد. لازم به ذکر است، تأکید بر اهمیت بنیان‌ها به‌منظور تزیین‌کننده‌های خلاقیت به ساختار گردشگری روستایی، الزام برقراری ارتباط بنیان‌های مذکور با روندهای خلاقیت در محیط‌های پیرامون را نیز می‌طلبد.

- تأکید بر بنیان‌ها در مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان روستایی به عنوان یک سیستم، موجب تسری منسجم خلاقیت در زیرسیستم‌های گردشگری روستایی و حاکم شدن تفکر خلاق بر کل سیستم می‌شود. این تأکید، ریشه در ظهور اقتصاد خلاقیت بنیان در زمان کنونی و شیوع آن در آینده دارد. گردشگری خلاقیت بنیان، نوعی گردشگری خلاق است که در خلاق بودن بنیان‌های آن بیش از خلاق بودن خود گردشگری به عنوان ماحصل، تأکید می‌شود. مانند عصر دانش بنیان که در مقابل اعصار دیگر، به دلیل اهمیت ویژه دانش در این عصر، از واژه بنیان استفاده شده است. در واقع، گردشگری خلاق، محصول اواخر دوران دانش بنیانی و اوایل دوران خلاقیت بنیانی است. لذا مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان می‌تواند نتیجه روزآمدتری برای گردشگری خلاق در آینده باشد.

ب. پیشنهاد مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی»

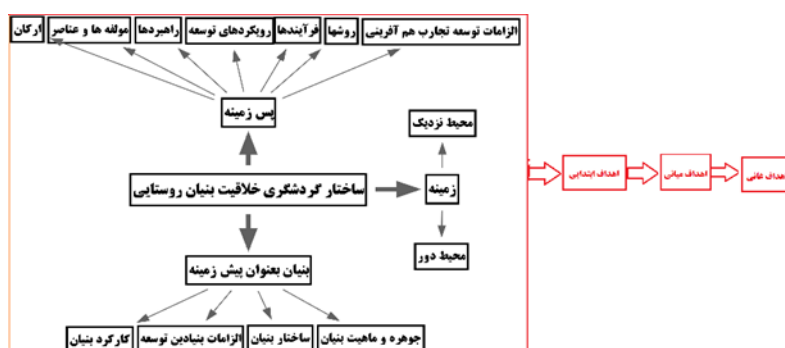
پس از شناسایی ۲۱۹ کد مقدماتی، مقوله اصلی «ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» شامل ۳ زیرمقوله و همچنین مقوله اصلی «اهداف» شامل ۳ زیرمقوله استخراج شد. ضمن تشریح ساختار و اهداف، کلیه تحلیل‌ها و استنتاج‌ها در خصوص ارتباطات منطقی بین دو مقوله اصلی و بین زیرمقوله‌های متعدد آن دو، بر پایه دو الزام شامل «پویایی» و «پایداری» به طور همزمان صورت پذیرفت. قبل از پذیرش مفهوم جدید گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، لازم است مفهوم «بنیان» تعریف گردد و ویژگی‌ها و الزامات «بنیان بودن» آن مشخص و سپس بنیان‌های گردشگری روستایی، معین و مفهوم «خلاقیت بنیانی» نیز تشریح گردد.

- تشریح واژه «بنیان» در مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی»
- برای مفهوم «بنیان» در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، سه حالت به قرار زیر، متصور است:
- به عنوان «ریشه» گردشگری خلاق روستایی و با کارکرد «تأمین و تزریق خلاقیت و نوآوری»
- به عنوان «لنگرگاه»
- به عنوان رویکرد حاکم با ویژگی سیال هم در گردشگری خلاق روستایی و هم در محیط بزرگ پیرامون آن (کشور و جهان).

«بنیان» در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی چه در ساحت ریشه، لنگرگاه و چه به عنوان رویکرد حاکم، دارای این ویژگی است که با نبود هر بخشی از آن، ماهیت مفهوم «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی»، متزلزل خواهد شد و ساختار و کارکرد آن تغییر هویت خواهد داد. در واقع، تحقق پویایی و پایداری در موجودیت مذکور منوط به وجود همزمان کلیه بنیان‌های مرتبط است. هر سه نگاه، دارای اشتراکات غیرقابل تفکیکی هستند که هدف از بیان جداگانه هر سه نه تنها به طور الزام به معنای متفاوت بودن دیدگاه‌ها نیست بلکه هر سه مکمل هم هستند و هدف از ارائه جداگانه این سه دیدگاه، تشریح دقیق‌تر موضوع است. در واقع تشریح موضوع از طریق هر کدام از سه دیدگاه، منتج به یک خروجی مشترک می‌گردد.

۱) ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

با توجه به نو بودن موضوع مقاله و همچنین بنا بر تأکید مطالعات اخیر آینده‌نگاری بر رویکرد تخیل و خلاقیت و طراحی‌های فکری (Pinto De Matos et. al, 2020; Ahlqvist et al. 2015; Bina et al. 2017; Graham & Elahi, 2015; Von Stackelberg & McDowell, 2015; Zaidi, 2018)، جهت ادامه تحلیل‌ها، از رویکرد ذکرشده به عنوان چاشنی مطالعات و تحلیل‌ها، کمک گرفته شد. لذا جهت ساخت مدل ذهنی و تفهیم شماتیک ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی؛ از ساختار «درخت» شامل ریشه، بستر (هوا و زمین) و تنه استفاده می‌شود. ترکیب این رویکرد با سه نگاه مذکور به مفهوم «خلاقیت بنیان» در اصطلاح «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی»، مبنای تحلیل محتوای «ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» قرار گرفت. ضمن تحلیل محتوا و شناسایی ۲۱۹ کد مقدماتی، ۳ زیر مقوله، ذیل مقوله اصلی «ساختار» تحت عنوان بنیان (با ۵۲ کد مقدماتی)، زمینه (با ۱۲ کد مقدماتی) و پس زمینه (با ۱۵۵ کد مقدماتی) استخراج گردید (شکل شماره ۴). ترکیب دیدگاه اول سون و همکار (۲۰۱۰)، ریچارد (۲۰۱۱)، مارکوس و همکار (۲۰۱۲)، ریچارد (۲۰۱۲)، بابایی همتی و همکار (۱۳۹۳) و ریچارد و همکار (۲۰۱۵) مؤید آن است که تحقق گردشگری خلاق روستایی مستلزم پیش‌زمینه خلاق (محتوای خلاق)، پس‌زمینه خلاق (محتوای خلاق، فرایند خلاقانه برندسازی و فعالیت دیدن و خرید) و همچنین زمینه مساعد به‌منظور پیاده‌سازی است.

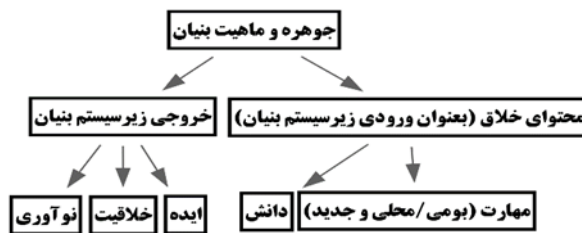

شکل ۴. تقسیم‌بندی ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

الف) پیش‌زمینه یا بنیان (متناظر با ریشه درخت) با شناسایی ۵۲ کد مقدماتی، «پیش‌زمینه یا بنیان» شامل جوهره و ماهیت «بنیان»، ساختار، الزامات و کارکردهای آن استخراج شد. منظور از پیش‌زمینه، نظام فکری غالب و ایجادکننده گردشگری خلاقیت بنیان روستایی است که در آن، «ارزش‌گذاری اصول توسعه پایدار» (ماروجو و همکاران (۲۰۲۱))، مبنای عملکرد است و کارکرد آن مانند ریشه‌های زیرزمینی گیاهان، تأمین و تزریق خلاقیت و نوآوری و همچنین پیش‌درآمدی برای ساخت لنگرگاه کل ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی است.

جوهره و ماهیت «بنیان»

با شناسایی ۱۸ کد مقدماتی، زیر مقوله جوهره «بنیان» استخراج شد. جوهره و ماهیت اصلی زیرسیستم بنیان، فکرافزایی و تا حدودی نرم‌افزاری است و به طور مشخص شامل محتوا، ایده، نوآوری و خلاقیت است (شکل شماره ۵). عبارت زیر، مؤید زیر مقوله مذکور است: محتوای خلاق به عنوان پیش‌زمینه یا به عنوان پس‌زمینه‌ای خلاق در گردشگری خلاق استفاده می‌شود (Richards, 2012; p.4 & Marques).

شکل ۵. جوهره «بنیان» در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

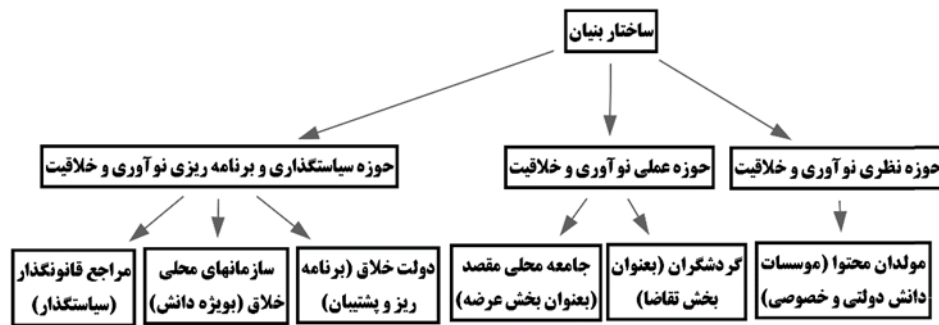
ساختار «بنیان»

ادبیات موضوع یا اشاره‌ای به‌طور مشخص به بنیان‌های گردشگری خلاق روستایی

نداشتند و یا به صورت پراکنده مصادیقی را در قالب مفاهیمی غیر از بنیان برشمردند. به عنوان مثال مقصد و فضاهاى خلاق (Olson & Ivanov, 2010)؛ بابایی همتی، موسوی، ۱۳۹۳: ۹۶)، فعالیت‌ها (Olson & Ivanov, 2010; Richards, 2011)، خلاقیت به عنوان پس‌زمینه (Richards, 2011)، پس‌زمینه شامل فرایند خلاقانه برندسازی برای فضا (Richards, 2011; Rabazauskaite, 2015)، محتوای خلاق به عنوان پیش‌زمینه یا پس‌زمینه (Richards, 2012; Marques & p.4)، ساختارهای زیربنایی (بابایی همتی، موسوی، ۱۳۹۳: ۹۶) از جمله موارد مذکور هستند. با شناسایی ۱۰ کد مقدماتی، زیر مقوله ساختار «بنیان» استخراج شد (شکل ۶). با عنایت به طبقه‌بندی اسمیتز و همکاران (۲۰۱۰) در معرفی شرکای سه‌گانه رقص نوآوری (اسمیتز و همکاران، ۲۰۱۰؛ ترجمه قاضی‌نوری و همکار، ۱۳۹۳) و همچنین بنا بر تحلیل محتوای ادبیات موضوع، ساختار نقش‌آفرینان مربوط به زیرسیستم بنیان به قرار زیر تعریف می‌گردد: واژه رقص، دلالت بر نقش‌آفرینی نوسانی و پویای هر کدام از شرکای سه‌گانه (شکل شماره ۶) در شکل‌گیری و توسعه زیرسیستم بنیان دارد. جامع‌الاطراف بودن ساختار پیشنهادی برای زیرسیستم بنیان مبنی بر شمول جامعه محلی مقصد و گردشگران در کنار سایر اعضا، علاوه بر تأکید بر ضرورت مشارکت دو مورد مذکور به عنوان بخش‌های به ترتیب عرضه و تقاضا؛ دلالت بر ارائه تعریفی جامع‌تر از طبقه خلاق دارد. بنا بر تعریف فلوریدا از طبقه خلاق که اشاره به اهالی با تکنولوژی بالا، نخبگان و بیشتر مهاجران وارده به محیط دارد، در عمل مشارکت و جایگاه استعدادهای محلی در خلاقیت کم‌اهمیت پنداشته شد. با توجه به کلان‌روندهای نوآوری باز اجتماعی و نوآوری معکوس، تعریف منعطف‌تری از طبقه خلاق ضرورت دارد. در مدل پیشنهادی گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، با فرض اینکه طبقه خلاق شامل اهالی غیر تکنوکرات محلی نیز است، با مشارکت بیشتر آنان، احتمال توسعه خلاقیت در آن‌ها افزایش می‌یابد و چالش موجود در گردشگری خلاق روستایی با عنوان «احتمال خلاقیت کمتر در جامعه محلی» برطرف می‌گردد. همچنین در تعریف فلوریدا، فناوری (بعد سخت‌افزاری) دارای جایگاهی ویژه‌تر است در حالی که در مدل پیشنهادی حاضر،

فرض بر این است که بعد فکر افزاری و نرم افزاری خلاقیت دارای جایگاه ویژه تری باشد. طبقه خلاق فلوریدا تأکید بر فناوری بالا و دانش صریح و جدید دارد ولی در مدل پیشنهادی، اول اینکه طبقه خلاق شامل جامعه محلی مقصد و مهاجران و گردشگران و دوم اینکه دانش و مهارت در هر سه مورد، ملغمه‌ای از محلی و جدید و همچنین ضمنی و صریح است. برخلاف تعریف فلوریدا و در توافق با تعریف عینالی (۲۰۱۹)، تنوع طبقه خلاق (چه از حیث مهاجران وارده و منابع انسانی محلی و چه از حیث نخبگی و یا عام بودن) موجب تحقق نوآوری باز اجتماعی و نوآوری معکوس می‌گردد. عبارات زیر، یکی از نمونه عبارات مؤید زیر مقوله «ساختار بنیان» است:

«شبکه‌های نوآوری ضمن تأمین شرایط لازم برای تحقق فرآیند تولید و نشر دانش، موجبات توسعه گردشگری نوآورانه را فراهم می‌سازند» (Brandao et al., 2020).
 مؤسسات آموزشی و پژوهشی و همچنین رصدخانه‌های گردشگری خلاق روستایی؛ می‌توانند از مصادیق حوزه نظری نوآوری و خلاقیت باشند.

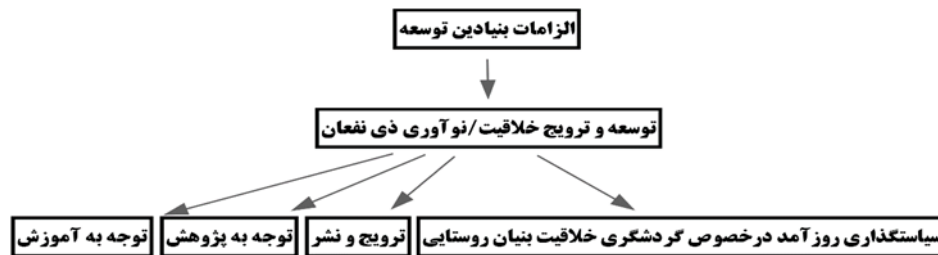

شکل ۶. تقسیم‌بندی ساختار «بنیان» گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

الزامات «بنیان»

با شناسایی ۱۵ کد مقدماتی، زیر مقوله «الزامات بنیان» شناسایی شد. با توجه به اهمیت بنیان‌ها در مدل پیشنهادی، صرفاً الزامات مربوط به زیرسیستم بنیان در بین گردشگران، جامعه محلی،

تسهیلگران و دولت خلاق به عنوان ذینفعان مورد بررسی و تدقیق قرار گرفت (شکل شماره ۷).

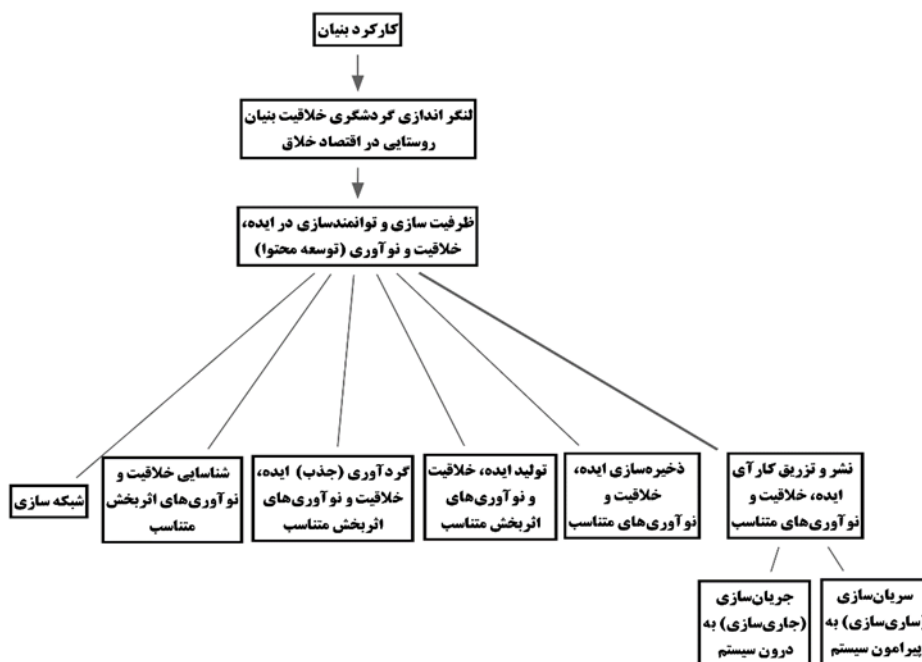
شکل ۷. الزامات بنیادین توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

کارکرد «بنیان»

با شناسایی ۹ کد مقدماتی، زیر مقوله کارکرد «بنیان» استخراج شد. خاصیت و کارکرد زیرسیستم بنیان به طور کلی عبارت از ظرفیت‌سازی و توانمندسازی در حوزه ایده، خلاقیت و نوآوری به منظور بسترسازی جهت لنگرانداختن گردشگری خلاقیت بنیان روستایی در اقتصاد خلاقیت بنیان (ریشه و بنیه داشتن) است و به طور دقیق‌تر نیز شامل موارد مندرج در شکل شماره ۸ است.

در هر دو مورد، انتقال در سه بعد اتفاق می‌افتد. در جاری‌سازی، کلان روند نوآوری باز اجتماعی و در ساری‌سازی، کلان روند نوآوری معکوس مورد توجه ویژه قرار می‌گیرد. در زیرسیستم بنیان، خلاقیت به عنوان ورودی و همچنین در قالب تفکر خلاق حاکم بر زیرسیستم است و خروجی آن نیز محتوای خلاق جهت تزریق به ارکان و در نهایت کل بدنه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی است. بنا بر طبقه‌بندی انواع خلاقیت (UNDP, 2008) در زیرسیستم بنیان، همه انواع خلاقیت چهارگانه (علمی، فناورانه، فرهنگی و اقتصادی) و بیشتر، نوع علمی و فناورانه وجود دارد.

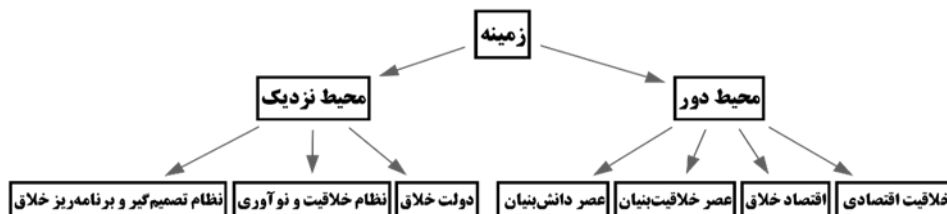
شکل ۸. کارکرد بنیان گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

ب) زمینه (متناظر با بستر رشد درخت)

با شناسایی ۱۲ کد مقدماتی، زیر مقوله «زمینه» با دو زیر مقوله فرعی استخراج شد (شکل شماره ۹). عصر دانش بنیان، عصر خلاقیت بنیان، اقتصاد خلاق و خلاقیت اقتصادی و گردشگری خلاق به عنوان محیط دور و همچنین دولت خلاق (شرایط قانونی و نهادی)، نظام تصمیم گیر و برنامه ریز خلاق، نظام خلاقیت و نوآوری کشور به عنوان محیط نزدیک؛ نمادهایی از فضای حاکم و بنیادی خلاقیت هستند که با احاطه نمودن گردشگری روستایی، خلاقیت و نوآوری را در آن جاری و ساری می سازند (اشاره به مفهوم «بنیان به عنوان رویکرد حاکم» با ویژگی سیال که در بخش «زمینه» جاری می باشد). به عنوان مثال مادامی که سیاست گذاران و برنامه ریزان دولتی بر مبنای جایگاه خلاقیت اندیشه نکنند، برنامه ریزی و

سیاست گذاری خلاق نداشته باشند و تسهیل گری خلاق نکنند؛ گردشگری خلاق ایجاد نخواهد شد. شاید درصد قابل توجهی از آنچه تاکنون در خصوص ایجاد و توسعه گردشگری خلاق روستایی در ایران اتفاق افتاده، بر اساس حرکات تدریجی و پراکنده خودجوش بخش خصوصی بوده که از طرفی شاید حتی برخی مواقع، در تضاد با خلاقیت هم بوده است. لذا برای تضمین گردشگری خلاقیت بنیان روستایی در آینده لازم است جایگاه نهادهای حاکمیتی، تصمیم گیر و برنامه ریز به عنوان «زمینه یا بستر» جهت تحقق، مشخص گردد. تحقیقات، آموزش و ترویج که به اختصار تات نامیده می شود؛ تقویت کننده این رویکرد است. به عنوان مثال، اجرای تحقیقات بنیادی، توسعه ای و کاربردی در زمینه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی به طور مشخص و آموزش مردم محلی و درگیر نمودن ایشان در برنامه ریزی ها، طراحی و پیاده سازی مصادیق خلاقیت و نوآوری؛ موجبات پویایی و پایداری را از طریق جاری سازی و ساری سازی خلاقیت و نوآوری در این نوع گردشگری، فراهم می سازد.

شکل ۹. ابعاد «زمینه» گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

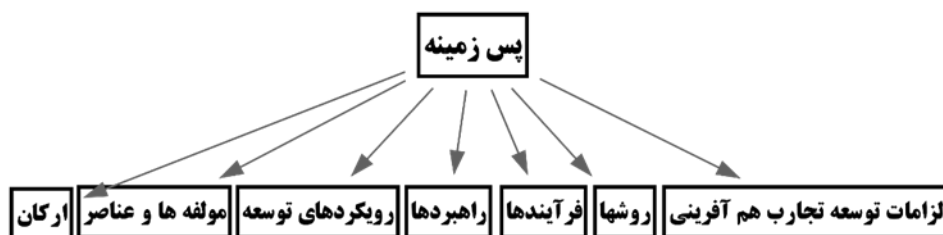

ج) پس زمینه (متناظر با تنه درخت)

با شناسایی ۱۵۵ کد مقدماتی، زیر مقوله «پس زمینه» با هفت زیر مقوله فرعی استخراج شد که در شکل شماره ۱۰ تشریح می گردند. عبارات زیر، مؤید زیر مقوله «پس زمینه» است: خلاقیت در نقش پس زمینه که شامل فرایند خلاقانه برندسازی برای فضای گردشگری [رویکرد مقصد محوری] است، جامعه محلی، بخش خلاق و گردشگران را به شدت درگیر

می‌کند (Richards, 2011; Rabazauskaite, 2015).

رویکرد مقصدمحوری گردشگری خلاق (Olson & Ivanov, 2010) به عنوان پس‌زمینه اشاره به فضای طبیعی، فرهنگی و تاریخی روستا دارد.

شکل ۱۰. ابعاد «پس‌زمینه» گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

ج-۱) ارکان

با شناسایی ۴۵ کد مقدماتی، زیر مقوله «ارکان» با سه زیر مقوله فرعی استخراج شد. یکی از مطرح‌ترین دیدگاه‌ها در خصوص معرفی ساختاری گردشگری خلاق روستایی، دیدگاه بلاپ (Blapp, 2015) است که آن را منتج از همپوشانی‌های نظری دو مفهوم گردشگری خلاق و گردشگری مبتنی بر جوامع محلی معرفی کرده است. در مقاله حاضر جهت تکمیل این دیدگاه، مفهوم «روستای خلاق» به ترکیب مذکور، افزوده شد. سه مفهوم مذکور به عنوان ارکان سه‌گانه خلاق، مشتمل بر مجموعه متنوعی از منابع و جاذبه‌ها و برآمده و مرتزق از پیش‌زمینه خلاق هستند ولی در پس‌زمینه بروز پیدا می‌کنند و کارکرد «لنگرگاه» را ایفا می‌کنند. به عبارتی، محتوای خلاق تولیدشده در زیرسیستم «بنیان» که به شکل همه‌انواع خلاقیت و بیشتر، خلاقیت فرهنگی و خلاقیت اقتصادی در ارکان سه‌گانه جریان پیدا کرده و متجلی شده، به عنوان ورودی پس‌زمینه محسوب می‌گردد. پیش‌زمینه بودن محتوای خلاق در گردشگری خلاق (Richards & Marques, 2012)، اشاره به بنیان‌های خلاق گردشگری دارد که در نگاه نخست و سطحی، مشهود نمی‌باشد و لیکن خلاقیت‌های ملموس و مشهود بر آن‌ها بنا شده‌اند؛ و پس‌زمینه بودن آن نیز دلالت بر نموده‌های خلاق ملموس و مشهودی دارد که در واقع، نتیجه بنیان‌های خلاق می‌باشند. ارکان سه‌گانه با محوریت «صنایع خلاق دغدغه

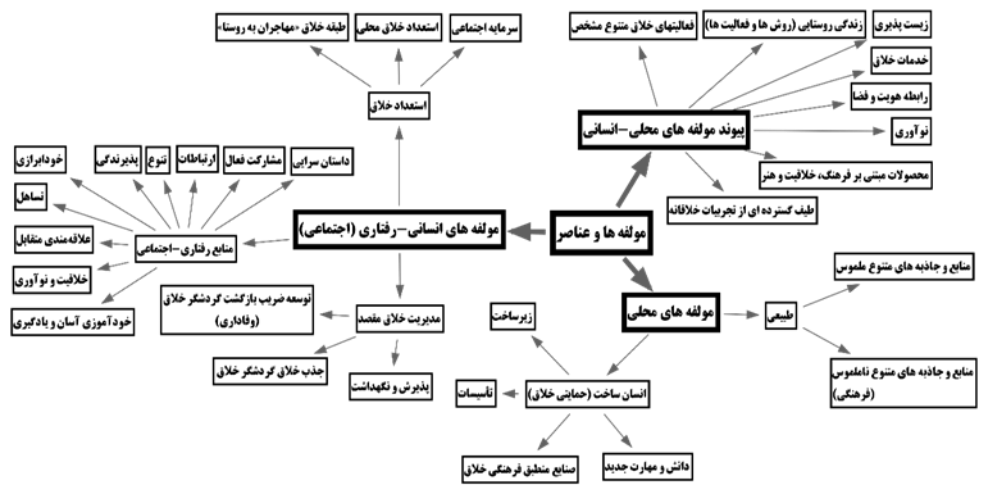
محور» به عنوان پیونددهنده و موضوعات مرتبط با آن و با تعاملات ماریچی و تودرتو منجر به شکل‌گیری فرآیند هم‌آفرینی به عنوان فرآیند غالب از طریق تحقق مصادیق زیر در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی می‌گردند: ۱. مصادیق گردشگری خلاق متناسب با ماهیت و بستر روستا و به‌طور ویژه روستای خلاق و ۲. روستای خلاق که اقتصاد غالبش گردشگری به خصوص گردشگری خلاق باشد. منظور از ماریچی بودن تعاملات، متغیر بودن تناسب نقش و جایگاه ارکان در شکل دادن گردشگری خلاقیت بنیان روستایی است. این نوع تعاملات تنگاتنگ منجر به ظهور ماهیت متفاوتی در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی نسبت به گردشگری خلاق روستایی می‌گردد. به عبارتی، ترکیب گردشگری خلاق و گردشگری روستایی به‌طور الزام منجر به شکل‌گیری گردشگری خلاق روستایی نخواهد شد. دلیل این امر آن است که برخی مواقع، مصادیق گردشگری خلاق (به‌طور عام و همچنین شهری) به‌صورت تزریق از بالا به پایین و بدون تناسب سازی لازم وارد محیط روستایی شده و در ظاهر گردشگری خلاق روستایی محقق شده است. در حالی که بروز و توسعه گردشگری خلاق روستایی پایدار مستلزم شکل‌گیری خلاقیت متناسب با بستر و شرایط روستایی است و به‌طور قطع به دلیل تفاوت ساختاری و هویتی روستا با شهر، خلاقیت شهری به‌طور الزام‌داری فایده‌مندی و مطلوبیت کافی برای روستا نخواهد بود. به عبارتی در کنار گردشگری خلاق و روستای خلاق که به‌طور ذاتی، خلاقیت‌بر هستند، لازم است تا گردشگری روستایی نیز خلاقیت برگردد. «گردشگری روستایی» به عنوان یکی از ارکان مذکور، باید هم خلاق‌تر شود، هم خلاقیت را توسعه دهد و هم خلاقیت را مصرف کند. البته به‌طور الزام، همه این موارد از طریق مشارکت و تعامل انجام می‌شود. تشریح دقیق‌تر اینکه به عنوان یک مثال، جامعه محلی به عنوان یکی از مؤلفه‌های رکن گردشگری روستایی، هم باید خلاق‌تر شود (مثلاً از طریق آموزش) و هم خلاقیت را توسعه دهد و هم خلاقیت را مصرف نماید.

ج-۲) مؤلفه‌ها و عناصر

با تجمیع، تحلیل و بومی‌سازی دیدگاه‌های سیتارلا و همکار (۲۰۱۴)، ریچارد (۲۰۱۱)، رودس (۱۹۶۱) و اول سون و ایوانف (۲۰۱۰) و با شناسایی ۵۹ کد مقدماتی، زیرمقوله «مؤلفه‌ها و عناصر» به عنوان شکل‌دهنده‌های ارکان سه‌گانه، با سه زیرمقوله فرعی استخراج شد (شکل شماره ۱۱). عبارات زیر، مؤید زیرمقوله «مؤلفه‌ها و عناصر» هستند:

«مؤلفه‌های ۴ گانه مدل چهار پی خلاقیت (Rhodes, 1961) شامل اشخاص خلاق، محیط خلاق، فرآیندهای خلاق و محصولات خلاق».

«نوآوری در گردشگری به معنای نوآوری بنیادی (کیا و همکاران، ۱۳۸۶)، ارائه حالت جدید و یا به طرز قابل‌توجهی بهبودیافته از کالا یا خدمت، فرآیند، سازمان، بازاریابی محصول/خدمت است» (European Commission, 2015).

شکل ۱۱. مؤلفه‌ها و عناصر گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

ج-۳) رویکردهای توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی
 با شناسایی ۵۳ کد مقدماتی، رویکردهای غالب موردتوجه در مؤلفه‌ها و عناصر استخراج شدند (شکل شماره ۱۲). عبارت زیر که دلالت بر معرفی «هم‌آفرینی» به عنوان

مهم‌ترین رویکرد در توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی دارد، مؤید زیر مقوله «رویکردها» می‌باشد:

«ریچارد (۲۰۱۱) بر آفرینش مشارکتی (هم‌آفرینی) تأکید دارد»

شکل ۱۲. رویکردهای مهم در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

ج-۴) راهبردهای توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

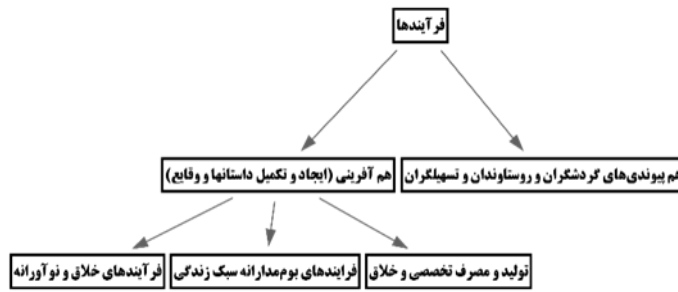
با شناسایی ۶ کد، راهبردهای ذیل رویکردهای اساسی، استخراج شدند (شکل شماره ۱۳).

شکل ۱۳. راهبردهای مهم در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

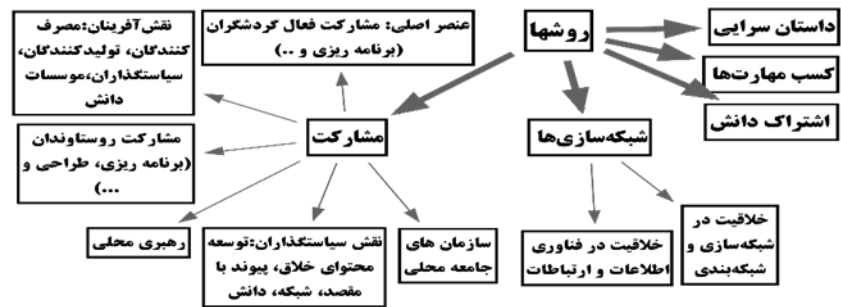
ج-۵) فرآیندهای توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

با شناسایی ۶ کد مقدماتی، فرآیندهای منجر به تحقق راهبردها استخراج شدند (شکل ۱۴).

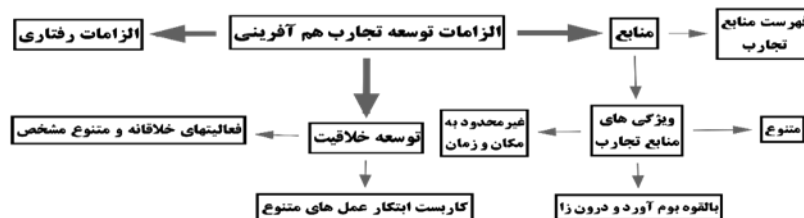
شکل ۱۴. فرآیندهای مهم در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

ج-۶) روش های توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی با شناسایی ۳۱ کد مقدماتی، پرکاربردترین روش های توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی استخراج شد (شکل شماره ۱۵).

شکل ۱۵. روش های مهم در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

ج-۷) الزامات توسعه گردشگری خلاقیت بنیان روستایی با شناسایی ۹ کد مقدماتی، الزامات توسعه تجارب هم آفرینی استخراج شد (شکل شماره ۱۶).

شکل ۱۶. الزامات مهم برای توسعه تجارب هم آفرینی در گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

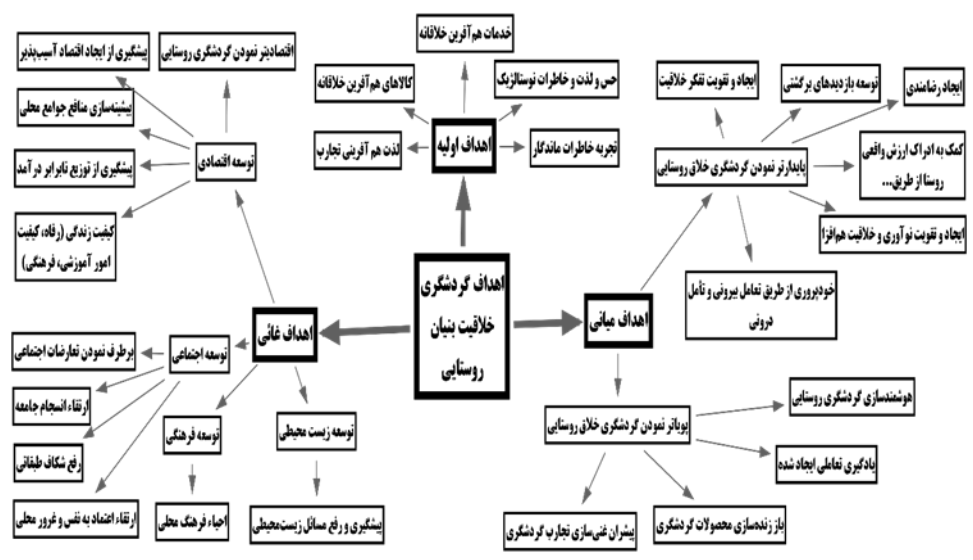
۲. اهداف گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

با مبنا قرار دادن ارزشگذاری اصول توسعه پایدار، برای فعالیت‌های خلاقانه (ماروجو و همکاران (۲۰۲۱)) و شناسایی ۵۱ کد مقدماتی در ادبیات مورد بررسی؛ اهداف گردشگری خلاقیت بنیان روستایی در سه حوزه شناسایی شد (شکل شماره ۱۷). عبارت زیر شامل متنی از ادبیات موضوع و تحلیل نگارنده مقاله حاضر، مؤید زیر مقوله «خودپروری و ...» است:

استیپانوویچ و رودان (۲۰۱۴)، انگیزه اصلی گردشگران خلاق را تجربیات خلاقانه شخصی قلمداد می‌کنند. ریچارد و ویلسون (۲۰۰۶)، از «خودپروری» به عنوان دلیل اصلی گردشگری خلاق یاد می‌کنند. این مفهوم توسط تان و همکاران نیز مطرح شده (2013, P. 170) که استدلال می‌کنند که یک گردشگر خلاق، فعالیتی را از طریق تعامل بیرونی و تأمل درونی تجربه می‌کند». عبارت زیر، مؤید زیر مقوله «اقتصادی‌تر نمودن» است:

«گردشگری روستایی به دلیل کوچک بودن مقیاس، قابلیت چندانی برای توسعه اشتغال‌زایی و منافع اقتصادی ندارد ولی به شرط خلاق شدن و با ارتقاء مشارکت و شبکه‌ها، آگاهی از منابع موجود، شناخت ظرفیت‌هایی برای انطباق با تغییرات روستایی، بهتر می‌تواند منجر به توسعه روستایی گردد» (sudirah, 2019).

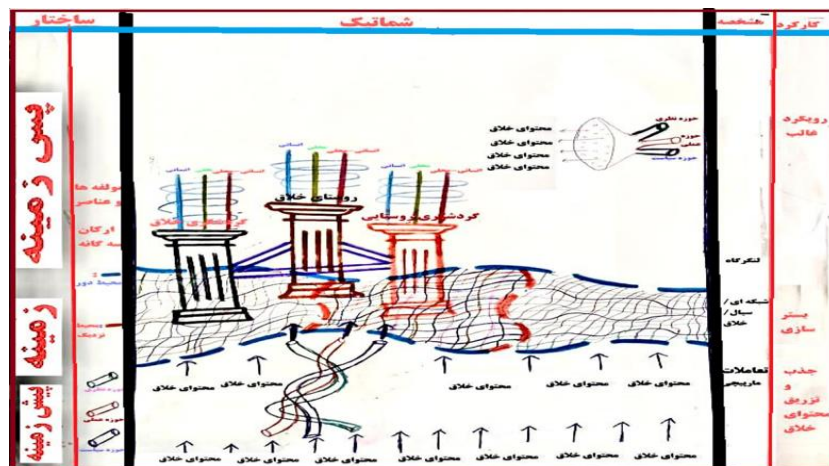

شکل ۱۷. اهداف گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

د. مدل مفهومی گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

پس از تشریح «ساختار سه بخشی» گردشگری خلاقیت بنیان روستایی (شامل پیش زمینه یا بنیان، زمینه و پس زمینه) و همچنین تبیین «اهداف» که از طریق طی نمودن دو مرحله از تحلیل محتوا (شامل کدگذاری اولیه و کدگذاری محوری) استخراج شده اند؛ با طی نمودن مرحله سوم از تحلیل محتوا (کدگذاری انتخابی)، مدل شماتیک آن به شرح شکل شماره ۱۸ معرفی می گردد.

گردشگری خلاق روستایی به عنوان موجودیتی با مجموعه متنوعی از مزایا، دارای دو دسته نارسایی ها می باشد. ادعای تک بعدی به حل این نارسایی ها، قطعاً قابل پذیرش نیست. ولیکن نپرداختن به آن ولو از یک منظر محدود نیز در جایگاه خود، ارزشمند خواهد بود. در این مقاله با پرداختن به چالش ها و نارسایی های معنایی «گردشگری خلاق روستایی» و همچنین با استناد به ادبیات جهانی در خصوص مفاهیمی همچون «دانش بنیان» و «خلاقیت بنیان»، مفهوم

شکل ۱۸. مدل مفهومی (شما تیک) گردشگری خلاقیت بنیان روستایی

نوآورانه «گردشگری خلاقیت بنیان روستایی» به جای «گردشگری خلاق روستایی» پیشنهاد می‌گردد. با توجه به ساختار سه‌بخشی مستخرج بر اساس تحلیل محتوا شامل پیش‌زمینه (بنیان و ریشه)، زمینه و پس‌زمینه؛ و همچنین بنا بر جایگاه ویژه بخش بنیان، ضمن معرفی این زیربخش و ارتباط آن با دو بخش دیگر، در نهایت چگونگی تحقق اهداف برآمده از ساختار گردشگری خلاقیت بنیان روستایی تشریح می‌گردد. ساختار سه‌بخشی «بنیان» شامل حوزه‌های نظری، عملی و سیاست‌گذاری خلاقیت و نوآوری با تعاملات چندسویه با همدیگر ضمن تولید، گردآوری و ساماندهی خلاقیت و نوآوری، کارکرد تزریق محتوای خلاق به ارکان سه‌گانه (گردشگری روستایی، گردشگری خلاق و روستای خلاق) را نیز بر عهده دارد. ارکان سه‌گانه به عنوان بخش اصلی «پس‌زمینه» گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، مرتزق از حوزه‌های سه‌گانه بوده و کارکرد «لنگرگاهی» در گردشگری مذکور را بر عهده دارند. ارکان سه‌گانه با تعاملات تنگاتنگ در «زمینه یا بستری» که مشتمل بر محیط دور و نزدیک است، گردشگری خلاقیت بنیان روستایی را شکل می‌دهند. در «زمینه»، خلاقیت به عنوان رویکرد حاکم و سیال، نقش‌آفرینی می‌کند. در ارکان سه‌گانه، مجموعه گسترده‌ای از مؤلفه‌ها و عناصر محلی، مؤلفه‌ها و عناصر انسانی-رفتاری (استعداد خلاق، منابع رفتاری-اجتماعی و مدیریت خلاق مقصد) و پیوند این دو؛ با رویکرد اصلی هم‌آفرینی و از طریق مجموعه متنوعی از

راهبردها، فرآیندها، روش‌ها، هدف‌گائی توسعه پایدار روستایی را دنبال می‌کنند. هدف‌گائی مذکور منتج از اهداف میانی شامل پویایی و پایداری گردشگری خلاق روستایی و اهداف میانی نیز برآمده از اهداف ابتدایی مشتمل بر هم‌آفرینی محصول، خدمت و تجربه است.

نتیجه‌گیری

بنا بر استدلال‌های مطرح در مقاله حاضر و به‌خصوص وفق مفاهیم موجود از قبیل اقتصاد دانش‌بنیان، اقتصاد خلاقیت بنیان و اقتصاد یادگیرنده، پیشنهاد نسخه روزآمدتر و تقویت‌شده‌تری که مبتنی بر رویکرد هنجاری آینده‌پژوهی به‌منظور ساخت بهتر آینده گردشگری خلاق روستایی باشد، امری ضروری است. در این پژوهش نسخه مذکور و ساختار آن تشریح می‌گردد.

گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، نوعی گردشگری دانش‌بنیان، پویا، منعطف، پذیرا، متنوع، نوآور و آینده‌محور و مسئولیت‌پذیر است که با دارا بودن بنیان‌ها و منابع اصیل و پایدار بومی و محلی و طبیعی؛ ضمن جاری‌سازی فرهنگ، خلاقیت و هنر در کالبد و کارکرد محیط، جامعه محلی، فعالیت‌ها، محصولات و خدمات، با ارائه جاذبه‌ها و فرصت‌های تجربه، آفرینش مشارکتی و یادگیری؛ موجب توسعه پایدار جامعه روستایی می‌گردد. این مفهوم برای نخستین بار در مقاله حاضر ارائه شده است. تأکید بر بنیان‌ها در مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان روستایی به عنوان یک سیستم، موجب تسری منسجم خلاقیت در کلیه زیرسیستم‌های گردشگری روستایی می‌شود و به نوعی تفکر خلاق بر کل سیستم حکمرانی می‌کند. این تأکید ویژه ریشه در ظهور اقتصاد خلاقیت بنیان در زمان کنونی و شیوع غالب آن در آینده دارد. گردشگری خلاقیت بنیان نوعی گردشگری خلاق است که در خلاق بودن بنیان‌های تشکیل‌دهنده آن بیش از خلاق بودن خود گردشگری به عنوان ماحصل تأکید می‌شود؛ مانند عصر دانش‌بنیان که در مقابل اعصار دیگر به دلیل اهمیت ویژه دانش در این عصر از واژه بنیان استفاده شده است، در حالی که در اعصار دیگر دانش نیز اثرگذار بوده است. در واقع

گردشگری خلاق محصول اواخر دوران دانش‌بنیانی و اوایل دوران خلاقیت بنیانی است لذا مفهوم گردشگری خلاقیت بنیان می‌تواند نتیجه روزآمدتری برای گردشگری خلاق در آینده دوران خلاقیت بنیان باشد. از طرفی با توجه به اینکه یکی از رویکردهای آینده‌پژوهی، رویکرد هنجاری با هدف ساخت آینده است، لذا این اصطلاح علیرغم بدیع و نو بودن با هدف ایجاد انگیزه و تحریک در راستای تغییر هدفمند و هوشمندانه گردشگری خلاق روستایی در آینده (تحریک از سمت فقط «خلاق بودن» به سمت «مادام خلاق ماندن») ارائه می‌گردد. در واقع قصد آن است که هم پویایی و هم پایداری به صورت همزمان در «خلاق بودن» گردشگری روستایی اتفاق بیفتد. وقتی بنیان‌ها خلاق‌کننده و خلاقیت‌ساز باشند، هم پویایی و هم پایداری بیشتری محقق خواهد شد. (هرچند گردشگری خلاق روستایی شکل پایدارتر گردشگری روستایی است (لذا، باید بنیان‌هایی را در نظر داشت که دارای هویت خلاقیت‌ساز باشند، نه گردشگری خلاق روستایی را دنبال نمود که مشخص نیست از کجا خلاق شده (ایستایی و عدم پویایی) و تا چه زمانی این خلاقیت ادامه دارد (عدم پایداری). خلاق شدن و خلاق ماندن مستلزم تغییر سبک تفکر حاکم است. گردشگری خلاقیت بنیان روستایی، بیش از آنکه یک ایده باشد فرآیندی پویاست که به دلیل توجه نظام‌مند به بنیان‌ها؛ ضمن خلاق شدن، تداوم خلاق ماندن (پایداری در خلاقیت) حائز اهمیت بیشتری است. در واقع بنیان‌های خلاقیت (خلاقیت‌سازها) مادام موجب روزآمدی خلاقیت‌ها و در نهایت، ایجاد پویایی در گردشگری روستایی (به عنوان سیستم) می‌شوند و در صورت عدم وجود بنیان‌ها، خلاقیت‌های موجود تنها تا یک بازه زمانی مشخص وجود خواهند داشت و پس از مدتی، به دلیل روزآمد نشدن، بی‌خاصیت از خلاقیت خواهند شد و لذا گردشگری روستایی فاقد ماهیت خلاقیت می‌شود. در واقع، گردشگری خلاقیت بنیان نسبت به گردشگری خلاق بنای مزیت رقابتی بلندمدت‌تری را مهیا می‌سازد. همچنین تأکید بر اهمیت بنیان‌ها به منظور تزریق‌کننده‌های خلاقیت به ساختار گردشگری روستایی، الزام برقراری ارتباط بنیان‌های مذکور با روندهای خلاقیت در محیط‌های پیرامون را نیز می‌طلبد. بنا بر اهمیت ویژه بنیان‌های این نوع گردشگری در توسعه آن، ضروری

است مجموعه گسترده‌ای از پژوهش‌های آینده به این مبحث بپردازند. مقاله حاضر، به دلیل بررسی کلیه روستاهای ایران با مشخصه‌ها و شرایط مختلف، دارای ارتباط کم با زمینه، است. لذا، پیشنهاد می‌گردد پژوهشی با همین عنوان، ولیکن با مدنظر قرار دادن فقط بخش مشخصی از روستاهای کشور (به عنوان مثال، روستاهای هدف گردشگری، یا روستاهای کویری و یا روستاهای کوهستانی و یا ...)، صورت پذیرد.

منابع و مآخذ

- اسمیتز، راد. استفان، کوهلمان؛ و فلیپ، شپیرا. (۲۰۱۰). سیاست نوآوری در تئوری و عمل. ترجمه: قاضی‌نوری، سروش و ماندانا، آزادگان‌مهر، (۱۳۹۳). نشر دارخوین برای پژوهشگاه مهندسی بحران‌های طبیعی شاخص پژوه. اصفهان.
- بابائی همتی، روشن؛ و موسوی، نرجس. (۱۳۹۳). گردشگری خلاق. انتشارات جوانان موفق.
- پژوهشکده آمار. (۱۴۰۲). اقتصاد روستایی ایران، حساب تولید بخش‌های اقتصاد در حوزه روستایی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۸.
- خلیل مقدم، بیژن، فرهاد، درویشی سه تلانی، روح الله، بیات، صفر، فضل‌ی و علی، زنگی‌آبادی. (۱۴۰۲). مدل مفهومی گردشگری خلاق روستایی ایران. جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای. قشم.
- خلیل مقدم، بیژن. (۱۳۹۹). مدل مفهومی بسته خلاق برای برون‌رفت گردشگری روستایی از رکود دوران کرونایی و ورود جهشی به دوران پساکرونایی. <https://ana.press/fa/news514641>.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۸۹). سند نقشه جامع علمی کشور.
- راست‌قلم، مهدی، اسکندر، صیدایی و هدایت‌اله، نوری (۱۳۹۵). تعیین پیشران‌های کلیدی رهیافت روستای خلاق با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک. پژوهش‌های روستایی، دوره ۷، شماره ۲، صص ۳۱۶ - ۳۲۹.
- فلیک، اووه. (۱۴۰۱). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی. نشر نی، چاپ سیزدهم.

قاسملو، حسن. (۱۳۹۶). ارزیابی نقش گردشگری در توسعه پایدار مناطق روستایی با رویکرد گردشگری خلاق، مطالعه موردی: روستاهای تاریخی - فرهنگی شمال غرب کشور. دانشگاه زنجان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، پایان نامه کارشناسی ارشد.

قاسمی، محمد، مهدی، فقیه و پریرسا، علی زاد. (۱۳۹۷). الزامات دستیابی به اقتصاد دانش بنیان در سطح کلان: تحلیل چارچوب قانونی در ایران و ارائه توصیه‌های سیاستی. پژوهشنامه اقتصادی، ۱۸(۶۸)، ۹۹-۱۵۲. doi: 10.22054/joer.2018.8689

لاندری، چارلز و جانانان، هیامز. (۲۰۱۲). شاخص شهر خلاق: سنجش نشانه‌های حیات شهر خلاق. ترجمه حیدری پور، اسفندیار؛ و فرهنگ، مظفر. ۱۳۹۴. انتشارات معمارخانه باغ نظر، اصفهان. مروی، علی. (۱۳۹۳). اقتصاد دانش بنیان: تعریف، حوزه‌های پوشش، شاخص‌های اندازه‌گیری، سیاست‌ها و اثرات کلان اقتصادی. گزارش منتشر نشده، پژوهشکده مطالعات فناوری.

ویسی، مهرداد، محمود، خراط، یداله، قره‌داغی، کلثوم، عباسی شاهکوه، غلامرضا، خاکسار، سوگل، بابازاده‌خامنه، معصومه، صادقی، محمدامین، زارع، نسرین، دسترنج‌ممقانی، علی اکبر، جلالی، سیده طاهره، میرسعیدقاضی، مریم، قرائی و علی اصغر، عمیدیان. (۱۳۹۴). تجربیات خدمات عمومی الزامی ارتباطات و فناوری اطلاعات. آوای قلم.

Andreea SASU1, Karin, EPURAN, Gheorghe. 2016. An overview of the new trends in rural tourism. Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series V: Economic Sciences. Vol. 9 (58) No. 2.

APEC. 2000. Towards Knowledge-Based Economy in APEC. Singapore.

Arismayanti, Ni Ketut, Widyatmaja, I Gusti Ngurah, & Wiraatmaja, I Wayan. 2017. The Establishment of Rural Tourism Based Creative Economy in Kendran Village, Gianyar. IRCS UNUD Journals, Vol. 1 No. 1.

Asian Development Bank. 2014. INNOVATIVE ASIA: ADVANCING THE KNOWLEDGE-BASED ECONOMY. The Next Policy Agenda.

Blapp, Manuela. 2015. Creative Tourism in Bali's Rural Communities: Examination of the Current Offer and Advice on Future Product Development. MA thesis, NHTV University of Applied Sciences,

- Breda.
- Council of Europe, 2010. European Cultural Routes impact on SMEs' innovation and competitiveness. [Pdf] Available at: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/routes/StudyCR_en.pdf> [Accessed October 2016.]
- Duxbury, N, & Richards, G. 2019. Towards a research agenda for creative tourism: Developments, diversity, and dynamics. In N. Duxbury & G. Richards (Eds.), A research agenda for creative tourism (pp. 1–14). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Duxbury, Nancy, & Richards, Greg. 2019. A Research Agenda for Creative Tourism – Cumulative bibliography. Edward Elgar.
- Dwyer L, Edwards D, Mistilis N, Roman C, Scott N, Cooper C, 2008, MEGATRENDS UNDERPINNING TOURISM TO 2020. Analysis of key drivers for change, CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd, Gold Coast.
- Einali, Jamshid, Mohammadi Yeganeh, Behroz, & Ghasemlou, Hassan. 2019. The Role of Creative Tourism in Sustainable Development of Rural Areas (Case Study: Historic-Cultural Villages in North-West of Iran). Journal of Research and Rural Planning, Volume 8, No. 2, Serial No. 25. <http://jrpp.um.ac.ir>.
- European Commission. 2009. EU Rural Review: Creativity and Innovation in EU Rural Development (The Magazine from the European Network for Rural Development). <http://enrd.ec.europa.eu>.
- Fernández Güell, & José M. 2011. Recuperación de los estudios del futuro a través de la prospectiva territorial. Ciudad y Territorio e Estudios Territoriales, 167, Pp. 11-32.
- Ferreira, Jéssica, & Sousa, Bruno. 2020. Experiential marketing as leverage for growth of creative tourism: a co-creative process. In: Rocha Á, Abreu A, de Carvalho J, Liberato D, González E, Liberato P. (eds) Advances in Tourism, Technology and Smart Systems. Smart Innovation, Systems and Technologies, vol 171. Springer, Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2024->

2_25.

- Garau, Chiara. 2015. Perspectives on Cultural and Sustainable Rural Tourism in a Smart Region: The Case Study of Marmilla in Sardinia (Italy). *Sustainability*, 7, 6412-6434; doi:10.3390/su7066412.
- Holden, A. (2006). *Tourism studies and the social sciences*. London, UK: Routledge.
- Jacobs, J. 1984. *Cities and the Wealth of Nations*. Random House.
- Kresna, Agung Wisesa, Adhi Gunadi, I Made, & Pasfatima, Mbulu Yustisia. 2018. Creativity Based Tourism in KAMPUNG KREATIF DAGO POJOK BANDUNG. *Journal of Tourism Destination and Attraction*, Vol. 6, No 1. <https://doi.org/10.35814/tourism.v6i1.760>.
- Lundvall, B.A. (ed). 1992. *National Systems of Innovation*. London, UK and New York, USA: Pinter.
- Marques, Lénia. 2012. Boosting potential creative tourism resources: The case of Siby (Mali). *Journal of Tourism Consumption and Practice* Volume 4 No.2.
- OECD. 2014. *Tourism and the Creative Economy*, OECD Studies on Tourism, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264207875-en>.
- Rastghalam, Mahdi, Seidaiy, Eskandar, & Nouri, Hedayat. 2017. The Creative Village Approach as a Tool for Creating Village Futures. *Journal of Futures Studies*, 21 (3): 35–48.
- Rhodes, M. 1961. An analysis of creativity. *Phi Delta Kappan*, 42, 305–310.
- Richards (2011). Creativity and Tourism – The State of the Art. *Annals of Tourism Research*, 38 (4), 1225-1253.
- Richards, G. & Marques, L. (2012). Exploring Creative Tourism: Editors Introduction. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4 (2), 1-11.

- Richards, G. & Raymond, C. (2000). Creative Tourism. *ATLAS News*, 23, 16–20.
- Wilenius, M. (2004). *Luovaan Talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana*. Helsinki: Edita.
- Richards, G. & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 27, 1209-1223.
- Richards, Greg. 2018. Creative Tourism Bibliography. <http://www.atlas-webshop.org/Creative-Tourism-Trend-Report-Volume-1>
- Richards, Greg. 2018. Tourism, an underestimated driving force for the creative economy. Pre-publication version of a paper for the UNCTAD Creative Economy Report.
- Samantaray, Lopamudra Lenka. 2016. Sustainable rural tourism: An enabler for the trend of reverse migration in Odisha. *International Journal of Applied Research*; 2(1): 159-163.
- Sasaki, M, Kawaida, S, Hagiwara, T. 2014. *Souzo Noson. Gekugei Shuppan sha*.
- Saunders, M, Lewis, P, & Thornhill, A. 2016. *Research Methods for Business Students*. England: Pearson Education Limited.
- Smith, M. 2016. *Issues in cultural tourism studies*. Routledge.
- Streimikiene, D, Bilan, Y. 2015. Review of Rural Tourism Development Theories. *Transformations in Business & Economics*, Vol. 14, No 2 (35), pp.21-34.
- Sudirah, Sudirah, & Febriani, Rini. 2019. Potential Development of Creative Tourism and Supporting Aspects. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 143, 2nd International Seminar on Business, Economics, Social Science and Technology (ISBEST 2019).
- UNDP. *Creative Economy Report 2008*.
- UNWTO. 2005. *Sustainable Tourism in Protected Areas - Guidelines for Planning and Management*.
- Vukovic, Predrag. 2017. Character and dynamics of development Rural tourism in the republic of Serbia. *ЕКОНОМИКА*, Vol. 63, No, 4,

P. 53-60.

- World Bank. 2015. World Development Indicators 2015. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0440-3. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO
- Zhang, Meiqing, Li, Xing. 2008. The Research on Creative City Based on the Triple Helix Mode. 2008 International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering.